

De abdij van Aywiers en de eerste begijnen

Robert Stouthuysen

In 2015 verscheen het historisch kunstboek: “L’Abbaye d’Aywiers”, prachtig geïllustreerd met talrijke meerkleurige foto’s, schilderijen en tekeningen¹. Vooral om drie redenen vragen we uw aandacht voor deze uitgave. De eerste reden is dat de abdij van Aywiers een zeer belangrijke rol gespeeld heeft bij de geboorte en de eerste levensperiode van de begijnenbeweging, vooral dankzij de H. Lutgart van Tongeren.

Deze Lutgart verbleef meer dan 40 jaar in de abdij van Aywiers (Waals-Brabant) en toch werd zij in de tweede helft van de 19de eeuw patrones van de Vlaamse beweging. Deze speling van het lot is de tweede reden. En de derde reden – eveneens een speling van het lot – is dat de coauteur van dit kunstboek ereadvocaat Dorothy Schuermans, Turnhoutse van geboorte is (dochter van Meester Luc Schuermans). Zij is gehuwd en woont al jaren in Lasne, waar de abdij gevestigd is sinds 1215 (eigenlijk in de deelgemeente van Lasne m.n. Couture-Saint-Germain) bij Nijvel.

Dorothy is mede-eigenaar van de uitgeverij “Le Carré Gomand” die zich specialiseert in publicaties over het historisch, cultureel en socio-economisch patrimonium van Wallonië.

De eerste begijnen: noch mossel, noch vis

Aan het einde van de 12de eeuw treft men zowat overal in Europa twee categorieën “vrijgevochten” vrouwen aan. De enen zijn vrouwen die als vrijgezellin of weduwe weigeren te kiezen voor een leven als non of als echtgenote (en te leven onder de knoet van een dominante man). De anderen zijn vrouwen die geen kans maken op een huwelijk of voor wie de deuren van de reeds overbevolkte kloosters en abdijen gesloten blijven. Die vrouwen gaan samenwonen en sommige dingen samendoen.

Alleen wonen zat er toen niet in voor ernstige vrouwen. Want de middeleeuwse wereld wantrouwt de irrationele aard van de vrouw. Zij wordt gezien als een pervers boosaardig wezen. Wanneer dan in 1140 Gratianus zijn *Decretum* publiceert, mag een vrouw geen priester worden. Daardoor wordt de vrouw naar de achtergrond verbannen.

Maar toch zal de vrouw aan het begin van de 13de eeuw een stuk onafhankelijkheid weten te veroveren. Door het samenwonen van die “vrijgevochten” vrouwen, ontstaat meteen ook een nieuwe religieuze leefwereld, zonder precieze regels. Zij kiezen voor een leven van bidden en werken. Daarom noemt men hen: *mulieres religiosae* ofte vrome vrouwen. Sommigen verkiezen rond te trekken al bedelend. (Als de volgers van Franciscus van Assisi bedelen is dat iets apostolisch, maar als vrouwen gaan bedelen wordt dat meteen als iets schandelijks bestempeld). Bedelende vrouwen worden als “losgeslagen wild” gezien en kerkelijk veroordeeld. Daarom gaan de meesten liever samenwonen op een plek gelegen buiten de stad, het liefst in de nabijheid van een waterloop. Zo ontstaan de begijnhoven. Het oudste nog

bestaande begijnhof, is het Groot Begijnhof van Leuven, in 1232 ontstaan langs de oevers van de Dijle.

Vóór alles willen deze vrome vrouwen hun onafhankelijkheid behouden, om beter hun leven aan God te kunnen wijden via liefdadigheid, gebed en arbeid.

Die vrome vrouwen trekken zich terug uit de maatschappij (hun hoven zijn ommuurd) zonder zich af te sluiten van de buitenwereld. Ze beloven kuisheid en gehoorzaamheid (aan hun democratisch gekozen overste) te betrachten, zonder eeuwige geloften af te leggen. In Turnhout (roddel) leggen ze de geloften af met een hand op de Bijbel als volgt: “Ik beloof dit plechtig op dezen boek, tot er enen komt met een broek. Ze kiezen voor een sobere levenswandel, zonder evenwel afstand te doen van hun bezittingen, in tegenstelling tot kloosterzusters. Tot slot willen ze een actief bestaan combineren met een leven van beschouwing.

Ze kiezen voor een middenweg – de derde weg – tussen het lekenleven en het kloosterleven. Een derde weg die velen fascineert en anderen stoort. Ze worden eeuwen het voorwerp van spot en kwaadsprekerij, want een alleenstaande, ongehuwde vrouw, die niet is opgesloten achter kloostermuren, is een gevaar voor de maatschappij. Jacques Le Goff bestempelt ze als “noch mossel, noch vis”, omdat ze buiten de samenleving leven en er toch deel van uitmaken en buiten de kerk leven en toch een rijk spiritueel leven leiden.

De vrome vrouwen worden omstreeks de helft van de 13de eeuw “begijnen” genoemd. In het boek “*Dialogus Miraculorum*” (1220) van pater Cesarius von Heisterbach is er sprake van de tegenstelling tussen een “*mulier bona*” (een goede vrouw) en een “*beguina*” (een bekrompen mens). Wellicht komt de spotnaam “begijn” uit dat boek. Maar de precieze oorsprong van het woord “begijn” valt moeilijk te achterhalen.

De derde weg (de “*via media*”) waarbij vrouwen van alle rangen en standen in een nieuwe leefomgeving terecht kunnen komen, leidt het begijnenavontuur in, dat 8 eeuwen zal duren en in 2013 geëindigd is met het overlijden van het allerlaatste overgebleven begijntje in Kortrijk. Het oorspronkelijk idee van vrouwengemeenschappen die spiritualiteit combineren met een leven in gemeenschap zou bedacht zijn door Maria d’Oignies (1177-1213) uit Nijvel, geestelijke vriendin van Lutgart van Aywiers. Zo zijn we terug bij de abdij van Aywiers.

Niet-adellijke vrouwen als topmodellen van vroomheid

De eerste begijnen maakten, door de revolutionaire aard van hun geestelijk streven, zo’n indruk op hun tijdgenoten, dat auteurs hun handel en wandel beschreven voor het nageslacht. Het zijn de beroemde Vitae of bio’s.

Deze Vitae vallen op door twee nieuwe kenmerken, in tegenstelling tot de hagiografische literatuur. Ten eerste zijn het bio’s van vrouwen van eenvoudige komaf. Vanaf de 13de eeuw volstaat het evenwel niet meer om van koninklijken bloede te zijn om beschreven en heilig verklaard te worden. De vrouwen wier leven nu beschreven wordt in de Vitae zijn stuk voor stuk uitzonderlijke wezens die, volgens hun auteur, op grond van hun goddelijke genade gevrijwaard blijven van de “natuurlijke” gebreken eigen aan het vrouwelijk geslacht. Een

tweede kenmerk van deze Vitae is dat mirakels nu minder belangrijk geacht worden dan ascese en liefdadigheid.

Deze Vitae worden kort na hun dood geschreven door een mannelijke geestelijke om hun verering te promoten. Deze 11 uitzonderlijke vrouwen zijn: Maria van Oignies (+ 1213), Odilia van Luik (+1220), Ivetta van Hoei (+1228), Christina van Sint-Truiden (+1228), Ida van Nijvel (+1231), Ida van Leuven (+1231), Margaretha van Ieper (+1234), Lutgardis van Tongeren of Aywiers (+1246), Juliana van Mont-Cornillon uit Luik (+1259), Beatrijs van Nazareth (Lier +1268), Ida van Zoutleeuw (+1262).

De meeste van deze vrouwen zijn maar voor korte tijd begijn vóór hun conversie naar het traditioneel kloosterleven en eindigen hun leven als non. Vele van deze bio's verwijzen naar individuele begijnen en begijnengemeenschappen die een belangrijke rol spelen in de religieuze roeping van hun heldinnen.

Onder die 11 vrouwen treffen we cisterciënzerinnen en dominicanessen. De kerk was bevreesd dat de eerste begijnen gekke toeren zouden uithalen en dreven ze met zachte dwang naar een regulier kloosterleven. Wat vaak niet lukte!

Alleen Maria van Oignies stelde zich met haar echtgenoot in dienst van het hospitaal te Willembroeck, leefde vanaf 1207 als begijn tot aan haar dood bij de priorij Oignies-sur-Sambre (niet ver van Nijvel).

Patrones van de Vlaamse beweging

Lutgart van Tongeren (1182-1246) wordt oblate (geen non) op 12 –jarige leeftijd van het Sint-Catharinaklooster in Nonnemielen bij Sint-Truiden. Op de leeftijd van 17 jaar legt ze de religieuze geloften af en wordt in 1205 unaniem tot priorin gekozen. Daarom wil ze van klooster veranderen. Ze denkt eerst aan de cisterciënzerabdij van Herkenrode bij Hasselt (prachtig gerestaureerd), omdat er Diets wordt gesproken. Op aandringen van haar geestelijke leider kiest ze echter voor de benedictinessen van Awirs (bij Luik) die zich kort nadien aansluiten bij de orde van Citeaux. In 1215 bouwt haar gemeenschap een nieuw abdij te Couture-Saint-Germain dat nu een deelgemeente is van de fusiegemeente Lasnes bij Nijvel. Die abdij draagt de naam Notre-Dame d 'Aywiers. Zij verhuist mee naar "l'Abbaye d 'Aywiers" waarover het boek van Dorothy Schuermans handelt.

*Het voormalige paleis van de voormalige abdij van Aywiers (18de eeuw)
in Couture-Saint-Germain, bij Nijvel.*

Gedenksteen voor Sint-Lutgart van Tongeren, die 40 jaar verbleef in de abdij van Aywiers, waar ze in 1246 overleed

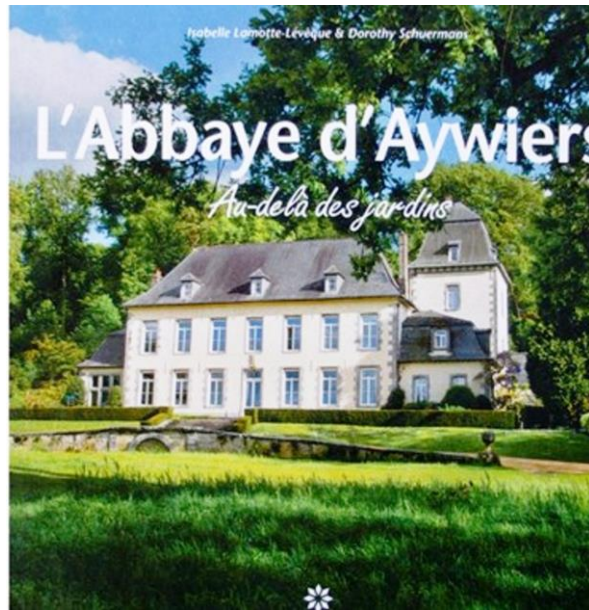
Ook in deze abdij wensden de zusters haar als overste. Dan bidt ze om nooit Frans te kunnen leren. Haar gebed wordt verhoord, zodat ze zelfs na 40 jaar verblijf in een Waals klooster nog niet in staat is zich in het Frans uit te drukken. Daarom wordt ze vereerd als beschermheilige van het Vlaamse volk.

In 1857-58 publiceert de Luikse prof Jan H. Bormans over het leven van Sint-Lutgardis in "Dietse Warande" met een voetnoot: "Ik doe het voorstel dat wij haar tot patronesse der Dietsche taal en letterkunde verkiezen en midden in onze banier plaatsen". Guido Gezelle en anderen zetten zich de daaropvolgende jaren in voor de realisatie van dit voorstel. De 13de - eeuwse kloosterzuster Lutgardis wordt geheiligd en verkozen tot beschermheilige van het Vlaamse volk. In 1931 kiest het Davidsfonds haar tot patrones.

In de Franstalige geschriften over Sint-Lutgarde staat te lezen dat zij uit nederigheid weigert Waals te spreken uit vrees om tot overste gekozen te worden. Zij betwijfelen sterk dat zuster Lutgart geen Waals sprak. Want vele van haar geestelijke vrienden die haar regelmatig bezoeken, schrijven, en raadplegen zijn zonder enige twijfel oud-Frans sprekenden, zoals de abt Simon van Foigny, de zalige Marie d'Oignies en kardinaal Jacques de Vitry.

Haar levensverhaal wordt door de dominicaan Thomas van Cantimpré kort voor haar dood in het Latijn geschreven en wordt drie keer in het Middelnederlands vertaald. De oudste en meest bekende vertaling wordt gemaakt vermoedelijk door Willem van Affligem tussen 1248 en 1264. Deze vertaling in verzen wordt in een codex van de Koninklijke Bibliotheek te Kopenhagen (KB 168.4^o) bewaard. Slechts de delen twee en drie zijn bewaard gebleven. Kortom er is nog heel wat werk voor historisch onderzoek.

Robert baron Stouthuysen

1. Isabelle Lévêque-Lamotte & Dorothy Schuermans,
“L’Abbaye d’Aywiers. Au-delà des jardins”. Le Carré Gomand Editions, 2015.
De uitgeverij is gevestigd: 3, rue de l’Eglise, Saint-Etienne, 1380 Lasne,
info@lecarregomand.be en www.lecarregomand.be. Het boek laat de Cisterciënzerabdij van
Aywiers te Couture-Saint-Germain (Lasne) herleven en is rijkelijk geïllustreerd. Prijs 35 €.
Veel aandacht wordt besteed aan het patrimonium van de abdij met haar zeven abdijschoven.
De abdijschoven zijn zeer mooi en een bezoek overwaard.